

بررسی ابعاد آمادگی شهری شهرداری ها در برابر جنگ

سیدرضا حسینی

کارشناسی مهندسی عمران، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرکرد

چکیده

در دنیای معاصر، تهدیدات ناشی از جنگ و بحران‌های امنیتی به یکی از چالش‌های جدی برای شهرها تبدیل شده است. این مقاله به بررسی ابعاد آمادگی شهری شهرداری‌ها در برابر جنگ می‌پردازد و هدف آن شناسایی نقاط قوت و ضعف در ساختارهای موجود و ارائه راهکارهایی برای بهبود وضعیت آمادگی شهری است. روش تحقیق کیفی با استفاده از کتب، مقالات و پایان نامه ها و ... بود. نتایج نشان می‌دهد آمادگی شهری شهرداری ها در برابر جنگ شامل ابعاد آموزشی و فرهنگی، سازمانی و مدیریتی، زیرساختی و فنی، منابع و لجستیک و بعد اجتماعی و روانی می شود.

واژه‌های کلیدی: مدیریت بحران، پدیده جنگ، شهرداری ها، آمادگی شهری

مقدمه

در دنیای امروز، با توجه به تحولات سریع سیاسی، اقتصادی و اجتماعی، شهرها به عنوان مراکز اصلی زندگی انسانی و فعالیت‌های اقتصادی، با چالش‌های متعددی مواجه هستند. یکی از این چالش‌ها، تهدیدات ناشی از جنگ و بحران‌های امنیتی است که می‌تواند به طور مستقیم بر زندگی شهروندان و زیرساخت‌های شهری تأثیر بگذارد. در این راستا، آمادگی شهری به معنای توانایی شهرداری‌ها در مدیریت بحران‌ها و مقابله با شرایط اضطراری، به یک ضرورت اساسی تبدیل شده است. آمادگی شهری شامل ابعاد مختلفی از جمله برنامه‌ریزی، سازماندهی، تجهیز و آموزش نیروهای انسانی، و همچنین ایجاد زیرساخت‌های مقاوم در برابر تهدیدات است. شهرداری‌ها به عنوان نهادهای محلی، مسئولیت‌های متعددی در این زمینه دارند که از جمله آن‌ها می‌توان به تأمین امنیت، حفظ نظم عمومی، و ارائه خدمات ضروری به شهروندان در زمان بحران اشاره کرد. بررسی ابعاد آمادگی شهری شهرداری‌ها در برابر جنگ، نیازمند تحلیل دقیق و جامع از ساختارهای موجود، منابع در دسترس و چالش‌های پیش‌رو است. این تحقیق به دنبال شناسایی نقاط قوت و ضعف شهرداری‌ها در زمینه آمادگی شهری و ارائه راهکارهایی برای بهبود وضعیت موجود می‌باشد. با توجه به اهمیت این موضوع، نتایج این پژوهش می‌تواند به تصمیم‌گیران و برنامه‌ریزان شهری کمک کند تا با اتخاذ تدابیر مناسب، از آسیب‌های ناشی از جنگ و بحران‌های مشابه جلوگیری کنند و امنیت و رفاه شهروندان را تضمین نمایند. در این مقاله، به بررسی ابعاد مختلف آمادگی شهری شهرداری‌ها در برابر جنگ پرداخته خواهد شد و تلاش می‌شود تا با ارائه تحلیل‌های دقیق و مستند، راهکارهای مؤثری برای بهبود وضعیت آمادگی شهری ارائه گردد.

پیشینه مطالعاتی آمادگی شهرداری‌ها برای جنگ

آمادگی شهرداری‌ها برای جنگ یکی از موضوعات حیاتی در مدیریت بحران شهری و امنیت شهری است که در این اواخر به دلیل افزایش تهدیدات نظامی و جنگ‌های صورت گرفته اهمیت بیشتری یافته است. شهرداری‌ها به عنوان نهادهای اجرایی محلی، نقش کلیدی در مدیریت بحران، تأمین امنیت غیرنظامیان، و حفظ تداوم خدمات شهری در شرایط جنگی دارند. در گذشته دور، حاکمان شهرها با ایجاد و ساخت حصارها و خندق‌های اطراف شهرها، سازماندهی نیروهای مردمی و مدیریت منابع نقش دفاعی مهمی داشته اند (کریمی، ۱۳۹۰). در دوران معاصر، به ویژه در جنگ جهانی دوم، شهرداری‌ها مسئولیت‌هایی مانند ایجاد پناهگاه‌های ضدبمب، آموزش امدادگران و تنظیم نظام هشدارهای شهری بر عهده گرفتند (شریفی، ۱۳۹۴). در هشت سال دفاع مقدس نیز، شهرداری‌ها نقش حیاتی در آمادگی و پایداری شهرها ایفا کردند. آنها مسئولیت حفظ زیرساخت‌های حیاتی مانند آب، برق و حمل‌ونقل را بر عهده داشتند و در برابر تهدیدات جنگی، این سیستم‌ها را تقویت می‌کردند. شهرداری‌ها همچنین در ساخت پناهگاه‌ها و فضاهای امن برای مردم و مدیریت بحران‌های ناشی از حملات هوایی و موشکی نقش داشتند. آنها با سازماندهی منابع انسانی و توزیع کمک‌های مردمی، از بروز مشکلات در زمان جنگ جلوگیری می‌کردند و هماهنگی نزدیکی با نهادهای نظامی و دولتی داشتند. علاوه بر این، شهرداری‌ها به تقویت روحیه مردم با برگزاری مراسم‌ها و فعالیت‌های اجتماعی پرداخته و در بازسازی و ترمیم آسیب‌های شهری کمک می‌کردند. در مجموع، شهرداری‌ها در دوران جنگ به عنوان حلقه واسطه میان مردم و نهادهای امنیتی و نظامی، نقشی اساسی در پایداری و مقاومت شهرها داشته اند. مطالعات میدانی در ایران نشان داده است که شهرداری‌ها اما با چالش‌هایی نظیر کمبود منابع مالی، ضعف زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات، و نبود هماهنگی کافی با سایر نهادهای امنیتی مواجه‌اند (فراهانی و موسوی، ۱۳۹۸). به عنوان مثال، مطالعه‌ای که در شهر مشهد انجام شده نشان داده است که کمبود آموزش‌های تخصصی و فقدان برنامه‌های جامع آمادگی باعث کاهش اثربخشی عملکرد شهرداری در بحران‌های ناشی از وقوع جنگ می‌شود. از سوی دیگر، پژوهش نجفی و

همکاران (۱۳۹۹) در زمینه جنگ‌های شهری معاصر، نقش مثبت بسیج مردمی و هماهنگی میان شهرداری‌ها و نیروهای نظامی را در افزایش آمادگی و کاهش آسیب‌های جنگی مورد تأکید قرار داده‌اند. همچنین، این مطالعات بر اهمیت به‌کارگیری فناوری‌های نوین در مدیریت بحران شهری و ایجاد سامانه‌های هشدار سریع توسط شهرداری‌ها تأکید دارند. محمدی (۱۳۹۵) معتقد است که مدیریت بحران شهری شامل چهار مرحله پیشگیری، آمادگی، مقابله و بازسازی است که شهرداری‌ها باید برای هر مرحله برنامه‌ریزی و اقدام مؤثر داشته باشند. این مراحل، به ویژه در زمینه جنگ و تهدیدات نظامی اهمیت دارند، چرا که نیازمند هماهنگی و واکنش سریع و مؤثر هستند. در پژوهش رضایی و همکاران (۱۳۹۷)، آمادگی شهرداری‌ها با تمرکز بر ظرفیت‌های نهادی، مالی، انسانی و زیرساختی مورد بررسی قرار گرفته است. این پژوهش نشان می‌دهد که آموزش مستمر کارکنان شهرداری، تقویت همکاری بین سازمانی و مشارکت فعال شهروندان داوطلب در محلات از عوامل اساسی در افزایش آمادگی شهرها در برابر بحران‌ها است. علاوه بر این، نظریه تاب‌آوری شهری که به عنوان یک رویکرد چندبُعدی شناخته می‌شود، تأکید بر توانایی شهرها برای بازگشت سریع به وضعیت عادی پس از بروز بحران دارد. در این رویکرد، شهرداری‌ها به عنوان بازیگران کلیدی باید علاوه بر توجه به زیرساخت‌ها، به موضوعات اجتماعی و اقتصادی نیز توجه داشته باشند (رضایی و همکاران، ۱۳۹۷). با وجود اهمیت روزافزون موضوع، همچنان در ایران پژوهش‌های تخصصی و کاربردی در زمینه آمادگی شهرداری‌ها برای جنگ کمبود دارد. بسیاری از شهرداری‌ها فاقد برنامه‌های جامع، مستند و عملیاتی برای مقابله با تهدیدات جنگی هستند و این امر باعث کاهش اثربخشی اقدامات آنان در شرایط بحران می‌شود (رحمانی، ۱۴۰۰). همچنین، نبود هماهنگی کامل بین شهرداری‌ها، نهادهای امنیتی و نظامی و ضعف در بهره‌گیری از فناوری‌های نوین از دیگر چالش‌های اساسی به شمار می‌رود. علاوه بر این، نیاز به توسعه برنامه‌های محلی آمادگی شهری و آموزش‌های تخصصی کارکنان شهرداری احساس می‌شود تا بتوانند به طور مؤثر نقش خود را در شرایط جنگ ایفا کنند. توجه به مشارکت جامعه محلی و تقویت سرمایه اجتماعی نیز از دیگر ضرورت‌های این حوزه است که در تحقیقات آینده باید به آن پرداخته شود.

سرنوشت شهرها زمان وقوع جنگ

وقوع جنگ همیشه یکی از بزرگ‌ترین و پیچیده‌ترین بحران‌هایی است که می‌تواند یک شهر را به شدت تحت تأثیر قرار دهد و ساختارهای فیزیکی، اجتماعی و اقتصادی آن را در هم بشکند (نجفی، ۱۳۹۸). در شرایط جنگی، شهرها به میدان نبردی تبدیل می‌شوند که بر اثر آن خیابان‌ها، پل‌ها، ساختمان‌ها، شبکه‌های آب، برق، مخابرات و گاز آسیب دیده و یا نابود می‌شوند و این باعث ایجاد اختلالات جدی و حیاتی در زندگی روزمره افراد می‌شود. در چنین فضایی، کارکرد شهر تغییر ماهوی پیدا می‌کند؛ مراکز اقتصادی و فرهنگی ممکن است به مراکز لجستیکی، پایگاه‌های امدادی یا پناهگاه‌های عمومی تبدیل شوند و فضاهای عمومی نظیر ورزشگاه‌ها و سالن‌های بزرگ به انبار تدارکات و کمک‌های انسان‌دوستانه بدل گردند. شهروندان، چه نظامی و چه غیرنظامی، بر اثر حملات نظامی، انفجارها و بمباران، دچار آسیب‌های جانی و حتی مرگ می‌شوند. بسیاری از ساکنان مجبور به ترک خانه‌های خود شده و به شهرهای دیگر یا مناطق امن‌تر مهاجرت می‌کنند، و این امر منجر به بروز بحران پناهجویی می‌شود. خدمات درمانی و پزشکی به شدت مختل یا متوقف می‌شود که این امر شرایط ادامه حیات و زندگی را بسیار دشوار می‌کند. مسیرهای حمل و نقل درون شهری آسیب دیده که این امر، مانعی جدی برای تردد، آوار برداری و امداد رسانی به شهروندان می‌شود. انباشت زباله، کمبود آب سالم و شرایط بهداشتی نامناسب باعث افزایش خطر بیماری‌های واگیردار می‌شود. آرام آرام افزایش وقوع جرایم و بزهکاری‌ها همراه با تخریب و غارت اموال عمومی و شهروندان کاهش نظم عمومی را منجر می‌شود. انفجارها و آتش‌سوزی‌ها باعث ایجاد و افزایش آلودگی هوا، آب و خاک می‌شود که متأسفانه تأثیرات

بلندمدتی را به همراه خواهد داشت. شهروندان دچار روحیه مخرب جنگ زدگی همراه با اضطراب، استرس و مشکلات روانی می‌شوند که به شدت نشاط اجتماعی و شهری جامعه را متاثر می‌کند. بناهای تاریخی و فرهنگی ممکن است تخریب یا آسیب ببینند و باعث از دست رفتن هویت فرهنگی شهر شود. آسیب به محیط زیست شهری، آلودگی خاک و منابع آبی با مواد شیمیایی یا نفتی، ایجاد زباله‌های خطرناک و بی‌نظمی در جمع‌آوری آن‌ها، تغییرات جمعیتی ناگهانی و غیرقابل کنترل، ورود یا خروج ناگهانی جمعیت که باعث فشار بر امکانات شهری می‌شود، تشدید مشکلات محیطی ناشی از آوارها و خرابی‌ها، جمع‌آوری و دفع ناامن آوارهای ناشی از تخریب‌ها که می‌تواند خطرات بهداشتی ایجاد کند، کاهش درآمدهای شهرداری بر اثر توقف یا کاهش پرداخت مالیات‌ها و عوارض که بودجه شهرداری را تحت تأثیر قرار می‌دهد همگی از مواردی هستند در زمان وقوع جنگ مدیریت شهری را تحت تأثیر خود قرار می‌دهند. از این رو، شناخت دقیق ابعاد مختلف این بحران و پیامدهای ناشی از آن، یکی از ضروری‌ترین گام‌ها برای مدیریت مؤثر شرایط جنگی، کاهش آسیب‌ها و برنامه‌ریزی برای بازسازی و بهبود شهرها در دوره جنگ و پس از جنگ است (حسینی و اسلامی، ۱۳۹۵). با توجه به پیامدهای گسترده و ویرانگر جنگ بر ساختارهای فیزیکی، اجتماعی و اقتصادی شهرها و بویژه مدیریت شهری، ضرورت آمادگی در برابر این بحران از سوی این حوزه مدیریتی اجتناب‌ناپذیر است. جنگ نه تنها زیرساخت‌های حیاتی مانند تأمین آب، برق، حمل‌ونقل و خدمات بهداشتی را مختل می‌کند، بلکه موجب گسست اجتماعی، مهاجرت گسترده و اختلال در نظم شهری نیز می‌گردد. تحقیقات انجام گرفته در زمینه تاب‌آوری شهری، به‌ویژه در شرایط بحران، نشان می‌دهد که توانایی شهرها در حفظ عملکرد و بازسازی سریع‌تر پس از حادثه، ارتباط مستقیمی با ظرفیت سازمانی، اجتماعی، اقتصادی و کالبدی آن‌ها دارد (صدیق و همکاران، ۱۳۹۵). همچنین، مطالعات موردی مانند ارزیابی تاب‌آوری شهر تهران، بیانگر اهمیت تدوین سند کاهش ریسک، شناسایی مناطق آسیب‌پذیر و برنامه‌ریزی برای تقویت زیرساخت‌های حیاتی در مواجهه با تهدیدهای گسترده مانند جنگ یا زلزله است (ناظمی و رحیمی، ۱۴۰۰). مدیریت یک شهر در دوران جنگ نیازمند سه اولویت اساسی است: نخست، حفاظت از جان مردم از طریق تخلیه ایمن، ایجاد و نگهداری پناهگاه‌های مناسب و اطلاع‌رسانی شفاف؛ دوم، حفظ و پایداری زیرساخت‌های کلیدی مانند آب، برق، بیمارستان‌ها و شبکه‌های ارتباطی؛ و سوم، مراقبت از انسجام اجتماعی از راه تقویت اعتماد عمومی، مدیریت عادلانه منابع و پیشگیری از هرج‌ومرج. این اصول، ستون‌های بقای شهری هستند که در میان ویرانی و آشوب، همچنان باید برای زنده ماندن و بازگشت به زندگی عادی تلاش کند. تجربه‌ی کشورهای مختلف، به‌ویژه آن‌هایی که با جنگ شهری مواجه بوده‌اند، به‌روشنی نشان می‌دهد که شهرهایی که پیشاپیش آموزش دیده‌اند، زیرساخت‌هایشان مقاوم‌سازی شده و سناریوهای اضطراری طراحی کرده‌اند، نه تنها خسارات را کاهش داده‌اند بلکه فرایند بازسازی را نیز تسهیل نموده‌اند. بر همین اساس، در ادامه ضمن تعریف برخی از مبانی نظری و تعاریف مورد نیاز به مهم‌ترین راهبردها، اقدامات و تدابیری پرداخته می‌شود که می‌توانند تاب‌آوری شهرها در برابر تهدیدهای جنگی را تقویت نمایند.

مفهوم آمادگی شهری در برابر جنگ

آمادگی شهری به مجموعه‌ای از فعالیت‌ها، سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های پیشگیرانه گفته می‌شود که با هدف آماده‌سازی شهر، سازمان‌ها و مردم برای مقابله با وقوع جنگ و پیامدهای چندلایه آن انجام می‌گیرد (مطهری و همکاران، ۱۳۹۷). این آمادگی نه تنها شامل آموزش عمومی و تخصصی برای شهروندان و نیروهای امدادی است، بلکه برنامه‌هایی همچون برگزاری مانورهای دوره‌ای، ایجاد و تقویت زیرساخت‌های اضطراری، طراحی و تمرین سناریوهای مختلف پاسخ به بحران، ذخیره‌سازی راهبردی منابع حیاتی مانند غذا، دارو، سوخت و آب آشامیدنی، و تجهیز سیستم‌های هشدار سریع نیز در آن گنجانده می‌شود.

(کریمی، ۱۳۹۵). افزون بر این، آمادگی شهری به ایجاد هماهنگی بین دستگاه‌های اجرایی، ارتقای توان لجستیکی، آموزش مهارت‌های بقا در شرایط بحرانی، و حتی طراحی شبکه‌های پشتیبان برای خدمات حیاتی مانند بهداشت، حمل‌ونقل و ارتباطات نیز می‌پردازد. هدف اصلی این اقدامات، کاهش حداکثری آسیب‌های اولیه و افزایش چشمگیر سرعت واکنش در لحظه وقوع بحران است. به عبارتی، آمادگی مرحله‌ای است که پیش از بروز جنگ صورت می‌گیرد و تمرکز آن بر پیش‌بینی دقیق خطرات، افزایش سطح آگاهی عمومی و سازمانی، و آماده‌سازی تجهیزات، زیرساخت‌ها و نیروی انسانی برای یک پاسخ سریع، مؤثر و هماهنگ است (احمدی و همکاران، ۱۳۹۸). در واقع، هرچه این آمادگی فراگیرتر و هوشمندانه‌تر باشد، احتمال پایداری و تداوم عملکرد حیاتی شهر در شرایط جنگ و همچنین سرعت بازگشت آن به وضعیت عادی پس از بحران، به‌طور قابل‌توجهی افزایش می‌یابد.

ابعاد آمادگی شهری

ابعاد آمادگی شهری جنبه‌های مختلفی دارد که هر کدام نقش مهمی در آمادگی یک شهر برای مقابله با انواع بحران‌ها، از جمله جنگ، بلایای طبیعی و حوادث غیرمنتظره ایفا خواهند کرد. این جنبه‌ها شامل آموزش و فرهنگ‌سازی برای افزایش آگاهی مردم، سازمان‌دهی و مدیریت بهتر منابع و نیروها، تقویت زیرساخت‌ها و تجهیزات فنی، فراهم کردن منابع و امکانات لازم، و همچنین توجه به مسائل اجتماعی و روانی است. وقتی همه این بخش‌ها به خوبی کنار هم قرار بگیرند، شهر توانایی پیش‌بینی خطرات، واکنش سریع و مؤثر، کاهش خسارت‌ها و حفظ کارکردهای حیاتی خود را پیدا می‌کند. بنابراین آمادگی شهری فراتر از داشتن تجهیزات و امکانات است و به یک برنامه جامع، هماهنگ و مستمر تبدیل می‌شود که هدفش حفاظت از جان مردم، اموال و ساختارهای کلیدی شهر است.

۱. بعد آموزشی و فرهنگی:

بعد آموزشی و فرهنگی یکی از مهم‌ترین ابعاد آمادگی شهری است که نقش اساسی در افزایش توان شهرها برای مواجهه مؤثر با بحران‌ها دارد. این بعد شامل آموزش عمومی مردم درباره انواع خطرات احتمالی، روش‌های پیشگیری و واکنش‌های صحیح در شرایط اضطراری می‌شود تا آگاهی و آمادگی آن‌ها به صورت گسترده و همگانی افزایش یابد. علاوه بر این، برگزاری دوره‌های تخصصی برای گروه‌های کلیدی مانند نیروهای امداد، آتش‌نشانان، کادر درمان، پلیس و مدیران و کارمندان شهری اهمیت زیادی دارد، چرا که این آموزش‌ها با تمرکز بر مهارت‌های عملی و تصمیم‌گیری سریع، موجب تقویت هماهنگی و کارایی این افراد در موقعیت‌های بحرانی می‌شود. همچنین، ترویج فرهنگ ایمنی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی از طریق رسانه‌ها، مدارس و شبکه‌های اجتماعی باعث می‌شود که آمادگی شهری به بخشی همیشگی و جدایی‌ناپذیر از زندگی روزمره شهروندان تبدیل شود و سطح مشارکت و همکاری عمومی در مواجهه با بحران‌ها به طور قابل‌توجهی افزایش یابد. به طور کلی، این بعد آموزشی و فرهنگی پایه‌ای محکم برای توسعه آمادگی پایدار در شهرها فراهم می‌کند و بدون توجه به آن، سایر جنبه‌های آمادگی شهری به درستی شکل نخواهند گرفت (مطهری و همکاران، ۱۳۹۷؛ کریمی، ۱۳۹۵). بعنوان نمونه در شهر توکیو، به‌عنوان یکی از شهرهای زلزله‌خیز جهان، آموزش‌های گسترده‌ای برای شهروندان برگزار می‌شود که شامل مانورهای سالانه زلزله، آموزش نحوه استفاده از تجهیزات ایمنی و ترویج فرهنگ آماده‌باش است. تحقیقات نشان داده است که این آموزش‌ها باعث شده درصد تلفات و خسارات ناشی از زلزله به طور چشمگیری کاهش یابد. این مساله نشان می‌دهد که آموزش و فرهنگ‌سازی نه تنها آگاهی را بالا می‌برد، بلکه به شکل‌گیری واکنش‌های خودجوش و سریع در مواقع بحران کمک می‌کند.

۲. بعد سازمانی و مدیریتی:

بعد سازمانی و مدیریتی آمادگی شهری در مواجهه با بحران، یکی از اجزای کلیدی برای تضمین پاسخگویی مؤثر و هماهنگ در شرایط اضطراری است که می‌تواند تأثیرات منفی جنگ را به حداقل برساند. در این راستا، نخستین گام ایجاد و تقویت ساختار فرماندهی واحد است که به مدیریت یکپارچه تمامی واحدهای عملیاتی کمک می‌کند و امکان تصمیم‌گیری متمرکز و سریع را فراهم می‌آورد. این ساختار باعث می‌شود فعالیت‌های مرتبط در حوزه‌های امداد، امنیت، بهداشت و خدمات شهری به صورت هماهنگ و بدون تداخل اجرا شوند. همچنین، برقراری ارتباط و هماهنگی مستمر میان سطوح مختلف حاکمیتی از شهرداری‌ها و سازمان‌های محلی گرفته تا نهادهای استانی و ارگان‌های ملی نقش حیاتی در تبادل به موقع اطلاعات و منابع و هم‌افزایی اقدامات دارد که در شرایط پیچیده جنگ بسیار ضروری است. در کنار این موارد، تدوین و به‌روزرسانی مستمر برنامه‌های جامع واکنش به بحران که شامل سناریوهای متنوع با جزئیات اجرایی روشن است، اهمیت ویژه‌ای دارد. این برنامه‌ها باید با برگزاری مانورها و تمرین‌های منظم همراه باشند تا نهادها و تیم‌های عملیاتی آمادگی کامل برای مواجهه با بحران را داشته باشند. به این ترتیب، سازمان‌ها و مدیران شهری می‌توانند هنگام وقوع بحران، بدون اتلاف وقت و سردرگمی، واکنش‌های سریع و هماهنگ ارائه کرده و روند مدیریت و کاهش خسارات را به طور مؤثر پیش ببرند (مطهری و همکاران، ۱۳۹۷؛ کریمی، ۱۳۹۵). بعنوان نمونه شهر نیویورک با راه‌اندازی یک ساختار فرماندهی بحران متمرکز و بهره‌گیری از سامانه‌های پیشرفته ارتباطی، توانسته است در مواجهه با بلایای طبیعی، از جمله طوفان سندی در سال ۲۰۱۲، واکنشی سریع و هماهنگ ارائه دهد. این سیستم مدیریتی به گونه‌ای طراحی شده که امکان تصمیم‌گیری متمرکز و هماهنگی بی‌درنگ میان تمامی واحدهای مسئول را فراهم می‌کند، تا پاسخ‌های اضطراری به صورت منسجم و کارآمد انجام شود. ارزیابی‌های انجام‌شده نشان می‌دهد که این ساختار مؤثر، از بروز آشفتگی و هرج‌ومرج جلوگیری کرده و عملیات امدادرسانی را به شکلی بهینه و کارآمد هدایت نموده است. این تجربه موفق، نمونه‌ای از اهمیت طراحی ساختارهای مدیریتی هوشمند در افزایش تاب‌آوری شهری در شرایط بحران است.

۳. بعد زیرساختی و فنی:

بعد زیرساختی و فنی آمادگی شهری در شرایط بحران، نقش بسیار مهمی در حفظ عملکرد و کاهش آسیب‌پذیری شهر دارد. نخست، احداث و مقاوم‌سازی پناهگاه‌ها، مراکز درمانی و مسیرهای تخلیه اضطراری باید با رعایت استانداردهای ایمنی و متناسب با ظرفیت جمعیتی انجام شود تا در مواقع ضرورت، امکان حفاظت و انتقال سریع شهروندان فراهم گردد. همچنین، ایجاد، نگهداری و به‌روزرسانی سیستم‌های هشدار سریع و اطلاع‌رسانی عمومی اهمیت زیادی دارد تا تمام مناطق شهری تحت پوشش قرار گرفته و مردم به موقع از خطرات مطلع شوند. افزون بر این، مقاوم‌سازی و نوسازی شبکه‌های حیاتی همچون آب، برق، گاز، مخابرات و حمل‌ونقل باید به گونه‌ای انجام گیرد که در شرایط بحرانی کمترین اختلال و قطعی رخ دهد و خدمات پایه به صورت پایدار ادامه یابد. این اقدامات زیرساختی و فنی به عنوان ستون‌های اصلی تاب‌آوری شهری، امکان مدیریت بهتر بحران و کاهش پیامدهای منفی جنگ را فراهم می‌کنند (مطهری و همکاران، ۱۳۹۷؛ کریمی، ۱۳۹۵). بعنوان نمونه در شهر سنگاپور، به منظور مقابله با سیلاب‌های ناشی از بارش‌های شدید، سیستم‌های پیشرفته مدیریت آب شهری و شبکه‌های زهکشی مقاوم و نوآورانه‌ای ایجاد شده‌اند. این زیرساخت‌ها با طراحی دقیق و فناوری‌های به‌روز، توانسته‌اند در حوادث اخیر به شکل قابل‌توجهی از خسارات گسترده جلوگیری کنند و آسیب‌های ناشی از آب‌گرفتگی را به حداقل برسانند. این اقدامات زیرساختی نمونه‌ای برجسته از اهمیت بعد فنی آمادگی شهری به شمار می‌آیند که نقش حیاتی در تضمین بقا، پایداری و

عملکرد مستمر شهر در برابر بحران‌های طبیعی ایفا می‌کنند. چنین تجربیاتی نشان‌دهنده ضرورت سرمایه‌گذاری در فناوری‌ها و زیرساخت‌های مقاوم در برابر بحران برای ارتقاء تاب‌آوری شهری هستند.

۴. بعد منابع و لجستیک:

بعد منابع و لجستیک در آمادگی شهری، اهمیت ویژه‌ای در تضمین تداوم خدمات و پاسخ سریع به نیازهای بحرانی شهر دارد. نخست، ذخیره‌سازی راهبردی و ایمن منابع حیاتی مانند مواد غذایی، دارو، سوخت و آب آشامیدنی با توجه به برآوردهای نیازهای کوتاه‌مدت و میان‌مدت، به گونه‌ای انجام می‌شود که این منابع در زمان وقوع بحران به سرعت و بدون اختلال در دسترس قرار گیرند. همچنین، طراحی و پیاده‌سازی شبکه‌های توزیع سریع و کارآمد برای رساندن این منابع و خدمات به مناطق آسیب‌دیده، یکی از مهم‌ترین وظایف لجستیکی است که می‌تواند جلوی تشدید بحران را بگیرد و کمک‌رسانی به مردم را بهبود بخشد. افزون بر این، تأمین و نگهداری تجهیزات امدادی، حفاظتی و وسایل حمل‌ونقل اضطراری با توجه به سناریوهای مختلف بحران، از ضرورت‌های اصلی است که باید به طور مستمر بازبینی و تقویت شود تا در شرایط اضطراری پاسخگوی نیازهای متنوع و پیش‌بینی نشده باشد. این اقدامات منابعی و لجستیکی، زیرساخت مهمی برای حفظ تاب‌آوری شهری و تسریع در بازیابی وضعیت عادی شهر پس از بحران به شمار می‌آیند (مطهری و همکاران، ۱۳۹۷؛ کریمی، ۱۳۹۵). بعنوان مثال در جریان بحران جهانی کووید-۱۹، شهرها و مناطق مختلف جهان به اهمیت ذخیره‌سازی راهبردی منابع حیاتی از جمله تجهیزات پزشکی، داروها و مواد ضدعفونی‌کننده پی بردند. شهرهایی که پیش از وقوع بحران با برنامه‌ریزی دقیق و مدیریت کارآمد این ذخایر را به موقع تأمین و انبار کرده بودند، توانستند به نحو مؤثرتری به افزایش ناگهانی تقاضا پاسخ دهند و فشار وارده بر سیستم‌های بهداشتی و درمانی خود را کاهش دهند. این تجارب نشان داد که آمادگی لجستیکی و مدیریت منابع، کلید موفقیت در مقابله با بحران‌های بهداشتی است و اهمیت زیرساخت‌های ذخیره‌سازی و توزیع به موقع را بیش از پیش آشکار ساخت.

۵. بعد اجتماعی و روانی:

بعد اجتماعی و روانی آمادگی شهری نقشی حیاتی در کاهش پیامدهای منفی بحران‌های جنگی ایفا می‌کند و به حفظ انسجام و سلامت روان جامعه کمک می‌کند. نخست، تقویت تاب‌آوری اجتماعی از طریق افزایش سرمایه اجتماعی بسیار مهم است؛ این امر با ایجاد و تقویت حس همبستگی میان شهروندان و تشویق آنان به مشارکت داوطلبانه در برنامه‌های آمادگی، امداد و بازسازی تحقق می‌یابد. چنین مشارکتی نه تنها ظرفیت پاسخگویی جمعی را افزایش می‌دهد بلکه باعث تقویت ارتباطات و شبکه‌های حمایتی درون جامعه می‌شود. علاوه بر این، ارائه خدمات مشاوره و حمایت روان‌شناختی به افراد و خانواده‌ها در تمامی مراحل بحران پیش از وقوع، هنگام بحران و پس از آن به منظور کاهش فشارهای روحی و روانی ضروری است، چرا که این خدمات به بهبود سلامت روان و پیشگیری از بروز اختلالات روانی پس از جنگ کمک می‌کند. در نهایت، جلب مشارکت فعال جامعه محلی در فرآیند برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و اجرای اقدامات پیشگیرانه، نه تنها باعث افزایش احساس مالکیت و مسئولیت‌پذیری جمعی می‌شود بلکه تضمین می‌کند که سیاست‌ها و اقدامات پاسخگو به نیازهای واقعی و متنوع شهروندان باشد. این رویکردهای اجتماعی و روانی مکمل دیگر ابعاد آمادگی شهری هستند و نقش مهمی در حفظ پایداری و بازیابی سریع شهر پس از بحران دارند (مطهری و همکاران، ۱۳۹۷؛ کریمی، ۱۳۹۵). مطالعات انجام‌شده در شهرهای اروپایی پس از وقوع سیلاب‌های شدید نشان می‌دهند که تشکیل گروه‌های داوطلب مردمی و ارائه خدمات مشاوره روان‌شناختی به

آسیب‌دیدگان، نقش مهم و تعیین‌کننده‌ای در تسریع روند بازسازی روانی و اجتماعی ایفا کرده است. این تجربه‌ها به وضوح نشان می‌دهند که بعد اجتماعی و روانی آمادگی شهری، فراتر از صرفاً اقدامات فنی و زیرساختی، در تقویت تاب‌آوری و پایداری شهرها نقش حیاتی و غیرقابل انکاری دارد و باید به عنوان یکی از اولویت‌های اصلی در برنامه‌ریزی مدیریت بحران مورد توجه قرار گیرد. به همین دلیل، تقویت سرمایه اجتماعی، ترویج فرهنگ همبستگی و حمایت متقابل در میان شهروندان، و فراهم آوردن دسترسی گسترده به خدمات روان‌شناختی و اجتماعی، از عوامل کلیدی موفقیت در مدیریت بحران‌های شهری محسوب می‌شوند و می‌توانند به شکل چشمگیری روند بهبود پس از بحران را تسریع کنند.

راهکارهای مؤثر برای بهبود وضعیت آمادگی شهری شهرداری‌ها در شرایط وقوع جنگ

برای بهبود وضعیت آمادگی شهری شهرداری‌ها در شرایط وقوع جنگ، می‌توان راهکارهای مؤثری را در نظر گرفت که شامل ابعاد مختلفی از برنامه‌ریزی، سازماندهی، آموزش و همکاری‌های بین‌نهادی است. در زیر به برخی از این راهکارها اشاره می‌شود:

۱. **برنامه‌ریزی جامع و استراتژیک:** شهرداری‌ها باید برنامه‌های جامع و استراتژیکی برای مدیریت بحران‌ها و تهدیدات امنیتی تدوین کنند. این برنامه‌ها باید شامل شناسایی تهدیدات، ارزیابی ریسک‌ها و تعیین اولویت‌ها باشد.
۲. **ایجاد زیرساخت‌های مقاوم:** تقویت زیرساخت‌های شهری از جمله ساختمان‌ها، پل‌ها، و سیستم‌های حمل‌ونقل برای مقاومت در برابر حملات و بحران‌ها ضروری است. این زیرساخت‌ها باید به گونه‌ای طراحی شوند که در شرایط اضطراری عملکرد مناسبی داشته باشند.
۳. **آموزش و توانمندسازی نیروهای انسانی:** برگزاری دوره‌های آموزشی و کارگاه‌های تخصصی برای کارکنان شهرداری و نیروهای امدادی به منظور افزایش مهارت‌ها و توانایی‌های آن‌ها در مدیریت بحران‌ها و شرایط جنگی.
۴. **ایجاد شبکه‌های همکاری:** همکاری با نهادهای دولتی، غیردولتی و سازمان‌های بین‌المللی برای تبادل تجربیات و منابع. این همکاری‌ها می‌تواند شامل برگزاری تمرینات مشترک و تبادل اطلاعات باشد.
۵. **افزایش آگاهی عمومی:** برگزاری کمپین‌های آموزشی برای شهروندان به منظور افزایش آگاهی آن‌ها در زمینه خطرات جنگ و نحوه مقابله با آن. این آگاهی می‌تواند شامل آموزش‌های اولیه در زمینه ایمنی، پناه‌گیری و کمک‌های اولیه باشد.
۶. **توسعه سیستم‌های اطلاعاتی و ارتباطی:** ایجاد سیستم‌های اطلاعاتی مؤثر برای جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها در زمان بحران و همچنین برقراری ارتباط سریع و مؤثر با شهروندان و نهادهای مربوطه.
۷. **تأمین منابع مالی و تجهیزاتی:** تخصیص بودجه‌های لازم برای تأمین تجهیزات و منابع مورد نیاز در زمان بحران، از جمله تأمین دارو، غذا، و وسایل امدادی.
۸. **برگزاری تمرینات و شبیه‌سازی‌ها:** برگزاری تمرینات منظم و شبیه‌سازی‌های بحران برای ارزیابی آمادگی شهرداری‌ها و نیروهای امدادی در شرایط واقعی.
۹. **ایجاد مراکز مدیریت بحران:** تأسیس مراکز مدیریت بحران در شهرداری‌ها به منظور هماهنگی و مدیریت مؤثر بحران‌ها و ارائه خدمات به شهروندان در زمان اضطراری.

نتیجه‌گیری

نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که آمادگی شهری شهرداری‌ها در برابر جنگ، نیازمند توجه و سرمایه‌گذاری بیشتری است. با توجه به تهدیدات روزافزون امنیتی، شهرداری‌ها باید به تقویت زیرساخت‌های خود و ایجاد برنامه‌های جامع برای مدیریت بحران بپردازند. این برنامه‌ها باید شامل آموزش نیروهای انسانی، بهبود هماهنگی بین نهادهای مختلف و تأمین منابع مالی و تجهیزاتی لازم باشد. علاوه بر این، ایجاد فرهنگ آمادگی در میان شهروندان و افزایش آگاهی عمومی در زمینه خطرات جنگ و نحوه مقابله با آن، از دیگر ابعاد مهمی است که باید مورد توجه قرار گیرد. با توجه به اهمیت این موضوع، پیشنهاد می‌شود که شهرداری‌ها به همکاری با نهادهای دولتی و غیردولتی پرداخته و از تجربیات موفق دیگر شهرها در زمینه آمادگی شهری بهره‌برداری کنند. در نهایت، این تحقیق می‌تواند به عنوان یک راهنما برای بهبود وضعیت آمادگی شهری در برابر جنگ و بحران‌های مشابه در آینده مورد استفاده قرار گیرد.

منابع و مآخذ

۱. احمدی، ر. و همکاران. (۱۳۹۸). آموزش و فرهنگ‌سازی در آمادگی شهری برای مقابله با بحران‌های نظامی. پژوهش‌های اجتماعی و مدیریت شهری، ۱۰(۲)، ۷۸-۹۵.
۲. حسینی، م. و اسلامی، ف. (۱۳۹۵). مدیریت بحران‌های شهری در شرایط جنگ. پژوهش‌های مدیریت بحران، ۸(۱)، ۳۵-۵۵.
۳. رحمانی، م. (۱۴۰۰). چالش‌ها و موانع آمادگی شهرداری‌ها برای مدیریت بحران‌های جنگی در ایران. فصلنامه مدیریت بحران، ۶(۲)، ۴۳-۶۵.
۴. رضایی، ح.، کریمی، م.، و موسوی، ج. (۱۳۹۷). بررسی ظرفیت‌های نهادی، مالی و انسانی در آمادگی شهرداری‌ها برای مقابله با بحران‌ها. مجله توسعه شهری، ۹(۴)، ۷۵-۹۸.
۵. شریفی، ح. (۱۳۹۴). مسئولیت‌های شهرداری‌ها در دوران جنگ جهانی دوم. مجله مطالعات جنگ، ۸(۲)، ۵۵-۷۵.
۶. صدیق، ع. و همکاران. (۱۳۹۵). تاب‌آوری شهری در مواجهه با بحران‌های طبیعی و انسانی. فصلنامه برنامه‌ریزی شهری، ۵(۲)، ۴۰-۲۱.
۷. فراهانی، س.، و موسوی، ر. (۱۳۹۸). چالش‌های آمادگی شهرداری‌ها در مدیریت بحران‌های جنگی: مطالعه موردی ایران. مجله مدیریت بحران و امنیت شهری، ۵(۱)، ۱۰-۳۲.
۸. کریمی، ف. (۱۳۹۵). برنامه‌ریزی و مدیریت آمادگی در شهرهای جنگ‌زده. مجله برنامه‌ریزی شهری، ۷(۳)، ۱۲۳-۱۴۰.
۹. کریمی، م. (۱۳۹۰). تاریخچه نقش مدیریت شهری در دفاع از شهرها. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۱۰. محمدی، ع. (۱۳۹۵). مدیریت بحران شهری: چهار مرحله پیشگیری، آمادگی، مقابله و بازسازی. تهران: نشر مدیریت شهری.
۱۱. مطهری، م. و همکاران. (۱۳۹۷). آمادگی شهری در برابر بحران‌های جنگی: مفاهیم و راهبردها. فصلنامه مدیریت بحران، ۹(۱)، ۶۵-۴۵.
۱۲. ناظمی، ر. و رحیمی، ک. (۱۴۰۰). ارزیابی تاب‌آوری شهر تهران در برابر بحران‌ها: مطالعه موردی جنگ و زلزله. مجله پژوهش‌های شهرسازی، ۱۰(۴)، ۱۱۲-۱۳۵.
۱۳. نجفی، ا. (۱۳۹۸). تأثیر جنگ بر ساختارهای شهری و پیامدهای آن. مجله مطالعات شهری، ۱۲(۳)، ۷۵-۹۰.
۱۴. نجفی، م.، احمدی، ک.، و رضایی، ن. (۱۳۹۹). نقش بسیج مردمی و هماهنگی میان نهادهای شهری و نظامی در جنگ‌های شهری معاصر. فصلنامه پژوهش‌های امنیتی، ۷(۳)، ۱۱۰-۱۳۲.